

เครือข่ายทางสังคมของแรงงาน ข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย¹ (Social Network of Lao Transnational Migrant Workers in Thailand)

มณีนัย ทองอยู่²
ดุษฎี อายุวัฒน์³

นับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา การย้ายถิ่นข้ามชาติได้กลายเป็นประเด็นที่ทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้นทุกทีในทุกภูมิภาคของโลก ทุนนิยมโลกาภิวัตน์มิได้ปรากฏเฉพาะแต่การเคลื่อนย้ายทุนในขอบข่ายทั่วโลกเท่านั้น หากทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชากรและแรงงานในลักษณะที่ไม่เคยมีมาก่อน ในขณะที่อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรโลกในระหว่าง ค.ศ. 1985-1990 มีประมาณร้อยละ 1.7

¹ บทความนี้ เป็นบทความจากโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์วิจัยพลศึกษาสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นโครงการซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินการยังไม่เสร็จสิ้น ทั้งนี้ โครงการวิจัยได้สำรวจทั้งแรงงานข้ามชาติชาวพม่า ลาว และกัมพูชา แต่ในบทความนี้ จะนำเสนอเฉพาะแรงงานลาวเท่านั้น

² อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๒

แต่อัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติไปพำนักรยังประเทศปลายทาง นานกว่าหนึ่งปีขึ้นไปกลับสูง ถึงร้อยละ 2.6 ด้วยเหตุนี้ จึงมีการทำนายว่า ศตวรรษ ที่ 21 นี้ จะเป็นศตวรรษของการย้ายถิ่นข้ามชาติ และปรากฏการณ์นี้จะก่อให้เกิด ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง อย่างมหาศาล (IOM and UN, 2000; United Nations, 1998 อ้างถึงใน กฤตยา อาชวนิจกุล, 2546) การย้ายถิ่นที่สร้างความกังวลใจให้แก่ประเทศปลายทาง มากที่สุดคือ การย้ายถิ่นแบบไม่ปรกติ (irregular migration) หรือที่เรียก กันโดยทั่วไปว่า การย้ายถิ่นผิดกฎหมาย (illegal migration) หรือในระบบ ราชการไทยจะเรียกว่า การลักลอบเข้าเมือง ซึ่งหมายถึงการเดินทางเข้าประเทศ โดยไม่ได้รับอนุญาต หรือการละเมิดกฎหมายเข้าเมือง ประเทศปลายทางที่เผชิญ กับการย้ายถิ่นผิดกฎหมายจะพยายามจัดการปัญหานี้คล้ายคลึงกัน คือ ใช้วิธีการ จับกุมและผลักดันออกนอกประเทศ หรืออาจใช้วิธีการผ่อนปรนให้ทำงานได้แทน การถูกส่งกลับประเทศ หากแรงงานเหล่านั้นเป็นที่ต้องการ เช่น ประเทศไทย มาเลเซีย และเกาหลี ได้เลือกใช้นโยบายผ่อนปรน เพราะมีความขาดแคลน แรงงานระดับล่างที่คนในประเทศไม่ต้องการทำ เพราะเป็นงานสกปรก เสี่ยง และ ลำบาก จึงใช้วิธีการจดทะเบียนแรงงาน เพื่อเป็นการควบคุมแรงงานเหล่านี้ให้อยู่ ในประเทศได้ชั่วคราวเพื่อทำงาน โดยไม่ต้องถูกลงโทษตามกฎหมายหรือทำงาน แบบลักลอบ แต่ก็มีได้ทำให้สถานภาพการเข้าเมืองผิดกฎหมายถูกลบลงไป ผู้ลักลอบเข้าเมืองจะถูกผลักดันออกไปเมื่อใดก็ได้ถ้านโยบายเปลี่ยน (กฤตยา อาชวนิจกุล 2546; สุภางค์ จันทวานิช และคณะ, 2540)

การที่ประเทศไทยมีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ พม่า ลาว และ กัมพูชา ซึ่งมีการพัฒนาในระบบทุนนิยมล่าช้ากว่า และในประเทศพม่ายังมีปัญหา การเมืองภายในประเทศ ทำให้มีผู้อพยพหลบหนีสงคราม ลี้ภัย แสวงหาที่พักพิง หรือหลบหนีการคุกคามทางการเมืองและความยากจนเข้ามาในประเทศไทยอย่าง ต่อเนื่อง ในปีพ.ศ.2539 ประเทศไทยได้มีนโยบายผ่อนปรนการจ้างแรงงานต่างชาติ ผิดกฎหมายสัญชาติพม่า ลาว และเขมร ให้ได้รับอนุญาตทำงานชั่วคราวใน

บางประเภทและบางพื้นที่ นโยบายดังกล่าวพัฒนาเรื่อยมาจนใน พ.ศ. 2547 ได้มีมติคณะรัฐมนตรีผ่อนผันให้คนต่างด้าว⁴ อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวเป็นระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี และให้คนต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองมาขึ้นทะเบียนเพื่อจัดทำทะเบียนราษฎร อีกทั้งให้นายจ้างหรือผู้ประกอบการทั่วประเทศไปจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวที่อยู่ในกิจการของตน และให้ไปขอใบอนุญาตทำงานชั่วคราว โดยอนุญาตให้ทำงานในประเทศได้เป็นระยะเวลา 1 ปี นโยบายผ่อนปรนนี้เกิดขึ้นเนื่องจากรัฐบาลไทยได้ยอมรับว่า มีปัญหาการขาดแคลนแรงงานระดับล่างในประเทศ และมีคนต่างด้าวลักลอบเข้ามาในประเทศอย่างต่อเนื่อง การจดทะเบียนแรงงานจะเป็นการจัดระเบียบแรงงาน และจะป้องกันปัญหาการเข้าเมืองผิดกฎหมายได้ในระยะยาว เนื่องจากผู้ที่ไม่ได้มาจดทะเบียนและผู้ที่ลักลอบเข้ามาภายหลัง จะถูกผลักดันออกนอกประเทศ

บทความนี้มุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย โดยศึกษาในกลุ่มแรงงานที่ได้มาจดทะเบียนกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยในปีพ.ศ. 2547 โดยบทความนี้ได้ให้ความสำคัญกับเครือข่ายทางสังคมของแรงงานเหล่านี้ รวมทั้งลักษณะด้านประชากรและสังคม สภาพการทำงานและการจ้างงานในประเทศไทย ซึ่งจะทำให้เข้าใจข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับแรงงานลาวในฐานะแรงงานย้ายถิ่นข้ามชาติมากขึ้น

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ดำเนินการในพื้นที่ 5 จังหวัด โดยสองจังหวัดเป็นจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ประเทศลาว) โดยตรงได้แก่ หนองคาย และอุบลราชธานี และอีก 3 จังหวัดคือจังหวัดชลบุรี ชอนแก่น และสุรินทร์ ซึ่งเป็นจังหวัดไม่ได้อยู่ติดชายแดนไทยลาว ใน 3 จังหวัดชั้น

⁴ คนต่างด้าว (หลบหนีเข้าเมือง) เป็นคำที่ทางราชการไทยใช้ ในบทความนี้ จะใช้คำนี้เมื่อกล่าวถึงข้อมูลหรือระเบียบของทางราชการ แต่โดยทั่วไป จะใช้คำว่า คนข้ามชาติ หรือ แรงงานข้ามชาติ(ผิดกฎหมาย) แทน

ในนี้ จังหวัดชลบุรีและจังหวัดขอนแก่นนับเป็นจังหวัดที่มีความเติบโตของภาคการค้า ภาคบริการและภาคอุตสาหกรรมค่อนข้างสูง โดยจังหวัดชลบุรีเป็นเขตพื้นที่ การพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งตะวันออกตามโครงการของรัฐบาล ทั้งนี้จังหวัดขอนแก่นและชลบุรี เป็นจังหวัดที่รัฐบาลได้ประกาศ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ 6 กรกฎาคม และ 6 สิงหาคม 2539 ให้เป็นพื้นที่ผ่อนปรนการจ้างแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย โดยอนุญาตให้ทำงานได้เฉพาะใน 8 กิจกรรม ได้แก่ เกษตรกรรม ก่อสร้าง ประมง ทะเล ต่อเนื่องประมงทะเล ขนส่งสินค้าทางน้ำ เหมืองแร่/เหมืองหิน การผลิต และ คณรับใช้ในบ้าน (กฤตยา อาชวนิจกุล และ คณะ, 2540) ในเชิงสังคมวัฒนธรรมนั้น จังหวัด 4 จังหวัดตั้งอยู่ในภาคอีสาน ซึ่งเป็นภูมิภาคที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว มีภาษาพูดและวัฒนธรรมเช่นเดียวกับประชากรส่วนใหญ่ในประเทศลาว

ในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวนแรงงานลาวที่ศึกษาทั้งสิ้น 276 คน โดยทั่วไป การเข้าถึงแรงงานข้ามชาติและการสัมภาษณ์แรงงานเหล่านี้ไม่สามารถทำได้ง่ายนัก เนื่องจากแต่เดิมแรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายและการจ้างแรงงานเป็นการจ้างที่ผิดกฎหมาย แต่จากการที่ทางรัฐบาลได้ประกาศผ่อนผันให้มีการจดทะเบียนคนต่างด้าวและขอใบอนุญาตทำงาน⁵ เพื่อนำแรงงาน

⁵ สืบเนื่องจากมติคณะรัฐมนตรี ในปี 2547 กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้มีประกาศให้คนต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง สัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา รวมทั้งผู้ติดตามทุกคนที่เข้ามาก่อนวันที่ 1 กรกฎาคม 2547 ต้องไปขึ้นทะเบียนคนต่างด้าว (การขึ้นทะเบียนไม่เสียค่าใช้จ่าย) เพื่อรับการอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทยชั่วคราวเป็นเวลา 1 ปี โดยกำหนดวันขึ้นทะเบียนคือวันที่ 1-31 กรกฎาคม 2547 ณ สำนักทะเบียนอำเภอ กิ่งอำเภอและท้องถิ่น ทั้งนี้ ทางกรมการปกครองได้ระบุว่าคนต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองและผู้ติดตามที่ไม่ขึ้นทะเบียนจะถูกผลักดันกลับภูมิลำเนา ขณะเดียวกัน นายจ้างที่ต้องการจ้างแรงงานต่างด้าวทั้งสามสัญชาติ ก็จะต้องไปขึ้นทะเบียนนายจ้าง (ไม่เสียค่าใช้จ่าย) เพื่อรับอนุญาตให้จ้างแรงงานต่างด้าว

คนต่างด้าวที่ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว ที่ต้องการทำงานกับนายจ้าง (ที่ขึ้นทะเบียนไว้แล้วเช่นกัน) จะต้องไปตรวจโรคและทำประกันสุขภาพ (เสียค่าใช้จ่าย 1,900 บาท) ณ โรงพยาบาลที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด จากนั้น จะต้องนำหลักฐานการขึ้นทะเบียนนายจ้างและคนต่างด้าว รวมทั้งหลักฐาน การตรวจโรคไปขอใบอนุญาตทำงาน (work permit) (เสียค่าใช้จ่าย 1,900 บาท) ทั้งนี้ ทางกรมการปกครองได้กำหนดโทษแก่บุคคลสามประเภทคือ ผู้นำพาคนต่างด้าวเข้ามาในประเทศ นายจ้างที่ไม่พาแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายมาขึ้นทะเบียน และคนต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่ไม่มาขึ้นทะเบียนและขอใบอนุญาตทำงาน โดยผู้นำพามีโทษสูงสุด คือมีโทษจำคุกไม่เกินสิบปี และปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท ส่วนคนต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่ไม่มาขึ้นทะเบียนและขอใบอนุญาตมีความผิดฐานเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย มีโทษจำคุกไม่เกินสองปี ปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ และมีความผิดฐานทำงานโดยไม่ได้รับใบอนุญาต โทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินห้าพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ส่วนนายจ้างที่จ้างคนงานต่างด้าวโดยไม่มีใบอนุญาต จะถูกจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ที่อยู่“ใต้ดิน”ขึ้นมายุ่“บนดิน”จึงเป็นโอกาสดีที่จะทำการเก็บข้อมูลจากคนต่างด้าวที่ต้องเดินทางมาจดทะเบียน แต่ขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ตระหนักดีว่าแรงงานที่นายจ้างพามาจดทะเบียน ย่อมเป็นแรงงานที่มีสถานภาพการจ้างงานดีกว่ากลุ่มที่นายจ้างมิได้พามาจดทะเบียน

แรงงานที่สัมภาษณ์ประกอบด้วย 2 กลุ่ม กลุ่มแรก เป็นแรงงานที่มาจดทะเบียนกับสำนักงานทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอเมือง กลุ่มนี้อยู่อาศัยในเขตอำเภอเมือง ที่ไม่ใช่เขตเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร กลุ่มที่สอง เป็นแรงงานที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร แรงงานทั้งสองกลุ่มมาจดทะเบียนตามที่รัฐบาลประกาศให้ดำเนินการทั่วประเทศในระหว่างวันที่ 1-31 กรกฎาคม 2547 การสัมภาษณ์ดำเนินการในวันที่แต่ละพื้นที่กำหนดให้แรงงานลาวมาจดทะเบียน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้น การสัมภาษณ์ดำเนินการในสถานที่ที่จดทะเบียน ทั้งนี้เป็นไปตามความสมัครใจของแรงงานลาว ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป โดยเน้นวิเคราะห์จำแนกตามเพศ นอกจากนี้ ได้มีการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเพิ่มเติม โดยได้มีการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพกับแรงงานลาวจำนวน 10 ราย แต่ละรายใช้เวลาสัมภาษณ์ประมาณ 1-2 ชั่วโมง ผลการศึกษาที่จะนำเสนอต่อไปนี้ เป็นผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยแบบสอบถามเป็นหลัก

ข้อมูลทั่วไปของแรงงานข้ามชาติชาวลาว

แรงงานลาวในกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ คือร้อยละ 73 เป็นเพศหญิง และส่วนใหญ่มียาญน้อย แรงงานร้อยละ 58 มีอายุต่ำกว่า 24 ปี แรงงานหญิงประมาณหนึ่งในสาม (ร้อยละ 33.7) มีอายุต่ำกว่า 20 ปี แรงงานหญิงที่มีอายุน้อยที่สุดมีอายุเพียง 14 ปี

ในด้านสถานภาพสมรส พบว่า แรงงานลาวทั้งชายและหญิงก่อนย้ายถิ่นมาประเทศไทย ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.8) เป็นโสด แต่หลังย้ายมาอยู่ประเทศไทย

แรงงานส่วนหนึ่งได้แต่งงาน ผู้ที่เป็นโสดหลังการย้ายถิ่นลดลงเหลือเพียงร้อยละ 54.7 โดยแรงงานเพศหญิงเข้าสู่การสมรสมากกว่าเพศชาย ซึ่งมีทั้งการแต่งงานระหว่างชาวลาวด้วยกัน และส่วนหนึ่งเป็นการแต่งงานกับคนไทย แม้ว่าการแต่งงานระหว่างคนไทยกับคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายจะถือเป็นการแต่งงานที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายไทย แต่สำหรับคนงานลาวที่มีฐานะเป็นผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย เหล่านี้ การแต่งงานกับคนไทยทำให้พวกเขาารู้สึกปลอดภัยขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม หากมีปัญหาในชีวิตสมรส คู่สมรสที่เป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมายจะอยู่ในฐานะเสียเปรียบ เนื่องจากไม่มีสิทธิตามกฎหมาย

การศึกษา

ด้านการศึกษา⁶ พบว่า แรงงานกว่าครึ่งหนึ่งจบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา ในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น มีแรงงานจบการศึกษาในสัดส่วนที่ลดลง อีกรึ่ง แรงงานที่ไม่ได้เรียนหนังสือเลยมีถึงประมาณร้อยละ 15 สำหรับด้านอาชีพของแรงงานก่อนย้ายถิ่นมาทำงานในประเทศไทย พบว่า ประมาณร้อยละ 75 ทำอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่ในประเทศลาว การทำการเกษตรในประเทศลาวนั้นส่วนใหญ่เป็นการเกษตรเพื่อยังชีพเป็นหลัก การผลิตเพื่อการค้ายังเป็นส่วนน้อย ในบางเขตการผลิตในครัวเรือนไม่พอเพียงในการตอบสนองความจำเป็นในการบริโภค ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องอพยพออกไปหางานทำต่างถิ่น แต่เนื่องจากการพัฒนาในสาขาการผลิตอื่นๆ ในประเทศลาวยังมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้โอกาสในการหางานทำมีน้อย แรงงานส่วนหนึ่งจึงต้องอพยพมาทำงานในประเทศไทย

⁶ การศึกษาในประเทศลาว นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยม ได้จัดการศึกษาเป็นระบบ 5-3-3 คือประถมศึกษา 5 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี

ตารางที่ 1 ระดับการศึกษาและอาชีพก่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ

ระดับการศึกษาและอาชีพ	เพศ		
	ชาย	หญิง	รวม
ระดับการศึกษา			
ไม่ได้เรียน	18.1	13.7	14.9
ประถมศึกษาปีที่ 1-5	52.8	54.3	53.9
มัธยมศึกษาปีที่ 1-3	19.4	22.3	21.6
มัธยมศึกษาปีที่ 4-6	8.3	8.6	8.6
ปริญญาตรี	1.4	1.0	1.1
รวม	100.0 (72)	100.0 (197)	100.0 (269)
อาชีพก่อนย้ายมาทำงาน			
ในประเทศไทย			
ไม่ได้ทำงาน	9.6	6.1	7.1
เรียนหนังสือ	2.7	4.6	4.1
รับใช้ในบ้าน	0.0	1.5	1.1
เกษตรกรรม	79.5	73.5	75.1
รับจ้าง/กรรมกร/ทำเฟอร์นิเจอร์	6.8	6.1	6.3
ค้าขาย/รับเหมาก่อสร้าง	0.0	7.1	5.2
ทำงานโรงแรม	1.4	11.0	11.1
รวม	100.0(73)	100.0(196)	100.0(269)

สภาพการทำงานของแรงงานลาวในประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่าแรงงานลาวที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย ส่วนมากเป็นแรงงานหญิง ลักษณะงานเป็นการทำงานรับใช้ในบ้านมากที่สุด (ร้อยละ 36.2) รองลงมาเป็นการรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 21.6) บางส่วนทำงานรับจ้างภาคเกษตรกรรม แต่ก็พบว่ามีแรงงานหญิงส่วนหนึ่ง ราวร้อยละ 6.6 ที่ทำงานในสถานบริการ เช่น ร้านอาหาร ร้านคาราโอเกะ เป็นต้น ทั้งที่ลักษณะงานประเภทนี้ไม่อนุญาตให้แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายทำ เป็นที่น่าสังเกตว่าแรงงานชายทำงานในกิจกรรมด้านการเกษตรมากที่สุด งานในฟาร์มเลี้ยงสัตว์ เช่น ฟาร์มสุกร เป็นงานหนัก สกปรก และมีค่าตอบแทนต่ำ ทำให้แรงงานชาวไทยไม่ชอบทำ สำหรับผู้ที่ทำงานรับจ้างในโรงงานนั้น ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็ก มีคนงานประมาณ 1-10 คน เช่น โรงงานทำหมวย โรงงานฆ่าสัตว์ โรงงานฆ่าและชำแหละเนื้อวัว ทั้งนี้แรงงานทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่ทำงานทุกวัน โดยไม่มีวันหยุด และมีชั่วโมงทำงานระหว่าง 6-10 ชั่วโมงต่อวัน (ตารางที่ 2) จะเห็นได้ว่า ลักษณะงานที่นิยมจ้างแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย มักเป็นงานที่เรียกว่า สกปรก เสี่ยงอันตราย และยากลำบาก (หรือที่เรียกว่างาน 3 D คือ dirty, dangerous, difficult) ที่คนไทยไม่นิยมทำแต่ขณะเดียวกันก็มีแรงงานส่วนหนึ่งที่ทำงานที่ไม่ถือว่าเป็นงานกรรมกร แต่เป็นงานประเภทบริการ เช่น พนักงานเสิร์ฟ งานขายของหน้าร้าน รวมทั้งการมีกิจการของตนเองด้วย สำหรับผู้ที่ไม่ได้ทำงานนั้น ส่วนหนึ่งเป็นคู่สมรสของแรงงานต่างด้าวหรือของคนไทย

เครือข่ายทางสังคม

ในที่นี้จะกล่าวถึงเครือข่ายทางสังคม 2 ประเภท คือเครือข่ายทางสังคมในถิ่นเดิมหรือถิ่นต้นทาง คือ ที่ประเทศลาว และเครือข่ายทางสังคมในถิ่นปลายทาง คือ ประเทศไทย

ตารางที่ 2 สภาพการทำงานในลาวก่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ

สภาพการทำงาน	เพศ		
	ชาย	หญิง	รวม
สภาพการทำงานปัจจุบัน			
ทำงานบ้าน	6.9	46.9	36.2
กรรมกร/รับจ้างทั่วไป	23.6	20.9	21.6
งานด้านการเกษตร/ประมง	34.7	12.2	18.3
พนักงานโรงงาน	18.1	2.6	6.7
งานที่ทำในสถานบริการ (พนักงานเสิร์ฟ)	2.8	6.6	5.6
ขายของหน้าร้าน	5.6	3.6	4.1
ช่างประเภทต่างๆ	1.4	0.5	0.7
ทำกิจการของตนเอง	2.8	0.0	0.7
ไม่ได้ทำงาน	4.2	6.6	6.0
รวม	100.0 (72)	100.0 (196)	100.0 (268)
จำนวนวันที่ทำงาน			
ทำทุกวัน(ทั้งเจ็ดวัน)	58.5	70.9	67.5
6 วัน (จันทร์-เสาร์/อาทิตย์-ศุกร์)	15.4	16.9	16.4
5 วัน (จันทร์-ศุกร์)	4.6	2.3	3.0
4 วัน	1.5	0.0	0.4
ไม่แน่นอน	20.0	9.9	12.7
รวม	100.0 (65)	100.0 (172)	100.0 (237)
จำนวนชั่วโมงทำงานต่อวัน			
ไม่แน่นอน	26.2	22.2	23.6
2-5 ชั่วโมง	6.2	3.5	4.2
6-10 ชั่วโมง	46.2	41.9	43.0
11-15 ชั่วโมง	18.5	30.2	27.0
16 ชั่วโมงขึ้นไป	3.1	1.7	2.1
รวม	100.0(73)	100.0(196)	100.0(269)

เครือข่ายทางสังคมในถิ่นเดิม

การเข้ามาทำงานในประเทศไทยของแรงงานลาวเป็นการกระทำที่ไม่ถูกกฎหมาย ทั้งกฎหมายลาวและกฎหมายไทย รัฐบาลลาวไม่มีนโยบายส่งออกแรงงาน (Kritaya and Guest, 1999) ขณะที่ในส่วนในประเทศไทย แม้จะมีการผ่อนปรนให้มีการจดทะเบียนแรงงาน แต่ก็เป็นการกระทำเพื่อที่จะสามารถควบคุมแรงงานที่เข้าเมืองผิดกฎหมายให้ได้เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ประสงค์จะลักลอบเข้ามาทำงานในประเทศไทยจะต้องมีเครือข่ายที่จะช่วยเหลือในการเดินทาง การหางานทำ และการลักลอบเข้าเมือง เครือข่ายทางสังคมในประเทศลาวเป็นกลไกที่สำคัญประการแรกเครือข่ายทางสังคมนี้มีทั้งที่เป็นนายหน้าจัดหางาน⁷ ไปจนถึงเครือญาติ และคนรู้จักที่อยู่ในชุมชนหมู่บ้านเดียวกันหรือต่างชุมชน

ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า แรงงานข้ามชาติชาวลาวถึงประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 51.1) มีคนรู้จักที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันที่ประเทศลาว ซึ่งเคยเข้ามาทำงานในประเทศไทย สัดส่วนของแรงงานข้ามชาติเพศหญิงที่อาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งเคยมีคนเข้ามาทำงานในประเทศไทยมาก่อน จะมีมากกว่าแรงงานชาย (ร้อยละ 54.1 และร้อยละ 43.2 ตามลำดับ) และที่น่าสนใจคือ ในการวิจัยนี้พบว่า ประมาณร้อยละ 35.3 ของแรงงานข้ามชาติมาจากครอบครัวที่เคยมีคนเข้ามาทำงานในประเทศไทย ทั้งนี้ พบว่าสัดส่วนของแรงงานข้ามชาติเพศหญิงที่มาจากครอบครัวแบบนี้มีมากกว่าแรงงานข้ามชาติชายเช่นเดียวกัน (ร้อยละ 38.4 และ 27.1 ตามลำดับ) จากการสัมภาษณ์พบว่า คนงานเพศหญิงส่วนใหญ่จะรู้สึกมั่นใจในการจะเดินทางมาทำงานในประเทศไทยมากขึ้น ถ้าพวกเขามีคนรู้จักที่เคยเข้ามาทำงานในประเทศไทยมาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าเป็นญาติสนิท คนในครอบครัว หรือคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าคนเหล่านี้เป็นเพศหญิง และการเดินทาง

⁷ ด้วยเหตุที่นายหน้าจัดหางานในกระบวนแรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายข้ามพรมแดนไทย-ลาว มักมีรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ดังนั้น ในบางแห่งในบทความนี้จะใช้คำว่า “ผู้ชักนำ” หรือ “ผู้นำพา” ซึ่งมีความหมายเดียวกัน สำหรับเอกสารของทางราชการ มักใช้คำว่า “ผู้นำพา”

ข้ามแดนมาทำงานที่ประเทศไทยของคนเหล่านั้นมิได้มีปัญหาหรืออันตรายร้ายแรงใดๆ ซึ่งข้อค้นพบนี้จะสอดคล้องกับงานวิจัยของ Lindstrom (1997) ซึ่งศึกษาการอพยพแรงงานของสตรีเม็กซิกันข้ามชายแดนไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา งานวิจัยดังกล่าวพบว่าผู้หญิงจะมีความมั่นใจและความกล้าที่จะอพยพแรงงานข้ามแดนมากขึ้นหากมีญาติสนิทที่เป็นหญิงที่เคยอพยพมาแล้ว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าคนเหล่านี้ร่วมเดินทางไปด้วย

เมื่อพิจารณาถึงจำนวนคนในหมู่บ้านต้นทางที่เคยอพยพเข้ามาทำงานในประเทศไทย จะเห็นลักษณะของการอพยพว่าเป็นแบบเครือข่าย กล่าวคือ ประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 52.4) ของผู้อพยพแรงงานมาจากชุมชนที่เคยมีคนย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทยในจำนวนตั้งแต่ 11-51 คนขึ้นไป ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งงาน วิธีการลักลอบเดินทางข้ามชายแดน วิธีการปรับตัว วิธีการส่งเงินกลับ จะถูกถ่ายทอดผ่านเครือข่ายที่ดำรงอยู่ในชุมชน แม้ว่าในครอบครัวของคนงานเองจะไม่เคยมีผู้ย้ายถิ่นมาก่อนเลย แต่พวกเขาก็สามารถอาศัยเครือข่ายเหล่านี้ช่วยให้เข้าสู่การเป็นคนงานข้ามชาติได้

โดยส่วนใหญ่ ลักษณะของเครือข่ายที่ช่วยในการจัดหางานให้คนลาวและพม่าข้ามพรมแดนมาทำงานในประเทศไทยจะเป็นการติดต่อทาบทาม ชักชวนมาในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ โดยอาศัยช่องทางความสัมพันธ์ฉันญาติ-มิตร หรือการที่เป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน รู้จักภูมิหลังกันมาเป็นอย่างดี โดยผู้ที่มาชักจูงก็มักมิได้เรียกร้องค่าจ้างหน้าจากผู้ที่จะไปทำงาน (แต่อาจจะได้ค่าตอบแทนจากนายจ้าง) เนื่องจากการเข้ามาทำงานในประเทศไทยของคนลาวเป็นการผิดกฎหมาย บางกรณีเป็นการลักลอบเข้าเมือง และผู้ที่เข้ามาส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มสาวที่มีอายุไม่มากนัก และส่วนใหญ่เป็นโสด อยู่ในการดูแลของผู้ปกครอง เช่นพ่อแม่ ดังนั้น ความเชื่อถือไว้วางใจในตัวผู้แนะนำงานหรือผู้ชักชวนมาทำงาน ประสบการณ์ตรงของผู้ชักชวนที่เคยมาทำงานในเมืองไทยและยืนยันว่าปลอดภัย ตลอดจนผู้ชักชวนร่วมเดินทางมาด้วยกัน จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดต่อการตัดสินใจเดินทางมาทำงาน ดังกรณีของน้อย

ตารางที่ 3 เครือข่ายทางสังคมในถิ่นเดิมก่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ

ลักษณะของเครือข่าย ทางสังคมในถิ่นเดิม	เพศ		
	ชาย	หญิง	รวม
1. จำนวนคนในครอบครัวที่ เคยเข้ามาทำงานในประเทศไทย			
ไม่มี	73.0	61.6	64.7
1-3 คน	23.0	35.9	32.4
4-7 คน	4.1	2.5	2.9
รวม	100.0(74)	100.0(198)	100.0(272)
2. การมีคนในชุมชนเดิมมีผู้ที่ เคยเข้ามาทำงานในประเทศไทย			
ไม่มี	56.8	45.9	48.9
มี	43.2	54.1	51.1
รวม	100.0(74)	100.0(194)	100.0(268)
3. จำนวนคนในชุมชนที่เคย เข้ามาทำงานในประเทศไทย			
1-10 คน	56.8	44.1	47.5
11-20 คน	29.7	36.1	34.4
21-30 คน	1.4	2.0	1.8
31-40 คน	2.7	1.0	1.4
41-50 คน	-	1.0	0.7
51 คน ขึ้นไป	9.5	15.8	14.1
รวม	100.0(74)	100.0(202)	100.0(276)

น้อยเป็นหญิงสาวอายุ 17 ปี เป็นโสด บ้านเดิมอยู่ที่หมู่บ้านเซสูง เมืองไชบุลี แขวงสะหวันนะเขต น้อยเข้ามาทำงานในเมืองไทยตั้งแต่อายุ 15 ปี ทำงานบ้าน ที่จังหวัดขอนแก่น ได้เงินเดือนๆ ละ 2000 บาท น้อยถูกชักชวนให้มาทำงาน ในเมืองไทย 2 ครั้ง ครั้งแรกผู้ที่มาชวนชื่อนางเม้ย เป็นลูกพี่ลูกน้อง แต่นางเม้ย อาศัยอยู่ที่แขวงคำม่วน ไม่ได้อยู่หมู่บ้านเดียวกัน นางเม้ยไปทำงานที่กรุงเทพฯ กลับมาเยี่ยมบ้านที่ลาว และเล่าให้ฟังว่า ได้เงินดี น้อยก็คิดอยากจะมาทำงานที่เมืองไทย แต่ก็ไม่ได้มา ต่อมาเมีนางพรมาชวนอีก น้อยเล่าว่า

“...นางพรอาศัยอยู่หมู่บ้านเดียวกัน แต่ไม่ได้เป็นญาติกัน นางพรไปทำงานที่จังหวัดขอนแก่น มาชวน ก็เลยมากับเขา หนูไม่รู้ว่าเขาชวนคนอื่น ๆ มาก่อนหรือเปล่า รู้แต่เขาชวนหนูกับเพื่อนในหมู่บ้านอีกคน เป็นผู้หญิงเหมือนกัน ทั้งนางพรและนางเม้ยบอกว่าได้เงินดี ที่แรกหนูก็กลัว แต่นางพรยืนยันว่าไม่เป็นอะไร สองวันต่อมาหนูก็ตัดสินใจมากับเขา... พ่อแม่ไม่ยอมให้มาเพราะเป็นห่วง แต่หนูตัดสินใจมา พ่อแม่ก็ไม่ขัด การมาก็ไม่ได้เตรียมตัวอะไร เพราะนางพรเขาอยู่มาก่อน เขาบอกว่าไม่เป็นไร ที่แรกก็กลัวเหมือนกัน แต่อยู่ไปนานๆ ก็รู้ทุกอย่าง แล้วก็หายกลัว.....การเดินทางมาได้เสียค่าอะไรมาหนัก เพราะนายจ้างได้คุยกับนางพรไว้ก่อนแล้ว คือให้นางพรเสาะหาแรงงานหญิงลาวเพื่อจะมาเป็นเด็กบ้าน (คนรับใช้ในบ้าน) ให้ แล้วนางพรก็ไปรับเอา เสียเพียงแค่ค่าซื้อตั๋วผ่านแดนเท่านั้น เดินทางผ่านด่านแขวงสะหวันนะเขต และจังหวัดมุกดาหาร ทุกๆ วันเสาร์จะมีตลาดนัดชายแดน คนสองฝั่งไปมาค้าขายกันสบาย แค่ซื้อตั๋วผ่านด่านเท่านั้น หนูก็มากับนางน้อย ผ่านด่านเข้ามาในตลาดนัดที่มุกดาหาร แล้วก็มียายจ้างมารับเอา ออกจากมุกดาหาร 8 โมงเช้า ถึงขอนแก่นเที่ยง.....สาเหตุที่ตัดสินใจมาทำงานที่เมืองไทยเพราะครอบครัวมีอาชีพทำนา หนูไม่ยอมทำนา และต้องการเงิน เห็นคนในหมู่บ้าน มาทำงานมีเงินใช้ ก็เลยอยากมา

อยู่บ้านไม่เคยมีเงิน ถึง 100 บาท การเดินทางมาเมืองไทยที่แรกก็กลัว กลัวนายจ้างจะหลอก กลัวตำรวจจับ แต่เห็นว่ามีเพื่อนในหมู่บ้านเคยมาทำงานในเมืองไทยมาก่อน เห็นว่า(เขา)ไม่เป็นไร เลยตัดสินใจมา...”⁸

แต่ก็มีบางกรณี ที่คนไทยเป็นผู้ชักชวนคนลาวมาทำงานโดยตรง (ไม่ผ่านคนลาว) โดยวิธีการไปตีสันทิ สร้างความคุ้นเคยและชวนไปทำงาน ในกรณีเช่นนี้ พ่อแม่หรือผู้ปกครองมักจะลำบากใจที่จะอนุญาตให้มา เพราะไม่มีพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมาก่อน แต่ผู้ชักนำ (นายหน้า) จะทำให้ดูปลอดภัยขึ้นโดยการชวนมาพร้อมๆ กันหลายคน ดังกรณีของจอย

จอยอายุ 23 ปี เป็นสาวโสด สวย ที่ดูมีความมั่นใจในตนเองมากกว่าคนงานหญิงลาวคนอื่นที่ผู้วิจัยเคยสัมภาษณ์มา จอยทำงานเป็นแม่บ้านที่สาขาย่อยของบริษัทประกันชีวิตที่มีแห่งหนึ่งในเมืองขอนแก่น ปัจจุบัน จอยมีแฟนเป็นคนไทย เป็นช่างยนต์อยู่ที่บริษัทขายมอเตอร์ไซค์ในเมืองขอนแก่นเช่นกัน บ้านเดิมของจอยอยู่ที่เมืองแก่นท้าว แขวงไชยบุรี ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับบ้านหนองผือ อ.ท่าลี่ จ.เลย จอยเรียนหนังสือจบชั้น ม.6 ที่ลาว แต่ไม่มีงานทำ จอยบอกว่า เพราะเมืองแก่นท้าว เป็นเมืองเล็กๆ

“...เราเคยข้ามมาเที่ยวฝั่งไทยตั้งแต่อายุ 19 ปี ข้ามมาบ่อยๆ จนมีเพื่อนเป็นคนไทย เวลาข้ามมาจะใช้บัตรผ่านแดน เสียเงิน 100 บาท อยู่เมืองไทยได้ 3 วัน 2 คืน เพื่อนคนไทยรู้จักคนหนึ่งแล้วก็รู้จักกันต่อๆ ไป มีเพื่อนคนไทยคนหนึ่งบอกเราว่ามึงงานให้ทำที่ขอนแก่น เราจึงกลับไปขอแม่มาทำงานที่เมืองไทย พี่สาวเราเคยมาทำงานที่เมืองไทยมาก่อน และที่เมืองแก่นท้าวก็มีคนลาวมาทำงานที่เมืองไทยมากมาย แต่แม่ไม่อยากจะให้เรามา พี่สาวก็

⁸ สัมภาษณ์เมื่อเดือนสิงหาคม 2547

“ไม่อยากให้มา เพราะกลัวจะมีอันตราย แต่เราก็พูดโน้มน้าวแม่เรื่อยๆ จนแม่อนุญาต...เราเดินทางมาทำงานกับเพื่อนคนลาว รวมทั้งหมด 4 คนด้วยกัน เดินทางโดยรถเมล์อย่างเปิดเผยจากท่าลี่มาขอนแก่น เพื่อนคนไทยมาส่งที่ขอนแก่น พอถึงขอนแก่นก็แยกย้ายกันไปตามที่ที่มีงาน ก่อนมาเราก็ไม่ได้เตรียมตัวอะไรเป็นพิเศษ ไม่ได้จ่ายเงินค่านายหน้าหางานให้เพื่อน..แต่เจ็บใจว่า พอหลังจากวันนั้น เพื่อนคนนี้ก็เจ็บป่วยไป ไม่เคยมาดูแลถามทุกข์สุขเลย ทั้งๆ ที่เป็นคนซุกซนเรามา ตอนจะมาขอนแก่น เราไม่รู้จักใครเลยที่นี่ แต่ก็มา...เพื่อนที่เดินทางมาด้วยกัน 4 คน ตอนนั้นก็กลับลาวไปแล้ว 2 คน เหลือ 2 คน อีกคนก็แต่งงานไปแล้วกับคนไทย มีลูกเล็กๆ 1 คน....”⁹

การติดต่อกับครอบครัว

แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ ทั้งชายและหญิง (ร้อยละ 68.6) ได้มีการติดต่อกับครอบครัวเดิมเมื่อย้ายถิ่นมาทำงานในประเทศไทย สำหรับวิธีการที่แรงงานลาวส่วนใหญ่ใช้ในการติดต่อกลับบ้านคือใช้โทรศัพท์ ซึ่งมีถึงกว่าร้อยละ 75 ส่วนใหญ่นางานลาวจะใช้โทรศัพท์สาธารณะในประเทศไทยโทรศัพท์ไปที่บ้านหรือโทรศัพท์มือถือของเพื่อนบ้าน หรือของนายหน้า และนัดหมายเวลาที่จะโทรศัพท์มาใหม่ เพื่อที่จะได้พูดคุยกับญาติโดยตรง สำหรับครอบครัวในประเทศลาวที่ต้องการติดต่อกับคนงานลาวในประเทศไทย ก็มักใช้โทรศัพท์ในการติดต่อเช่นกัน (เช่น ไปโทรศัพท์ที่ชุมสายโทรศัพท์ในเมืองที่ใกล้ที่สุด) โดยการโทรศัพท์มาที่บ้านนายจ้าง ในกรณีที่คนงานพักกับนายจ้าง

นอกจากการติดต่อผ่านโทรศัพท์แล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่า คนงานหญิงใช้วิธีการติดต่อกลับบ้านผ่านทางญาติที่มาพบที่ประเทศไทยมากถึงร้อยละ 15.1 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าแรงงานชาย ญาติที่มาพบนี้ มีทั้งที่เป็นเครือข่ายจัดหางานที่คอยให้การช่วยเหลือด้านต่างๆ และที่เป็นคนในครอบครัวที่นัดหมายมาพบกันในเมืองหรือตลาดชายแดน และคนงานลาวก็จะใช้โอกาสนี้ส่งเงินกลับบ้านด้วย (ดูเพิ่มเติมในหัวข้อการส่งเงินกลับ)

⁹ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2547

ตารางที่ 4 การติดต่อกับครอบครัวของแรงงานข้ามชาติ

การติดต่อกับครอบครัว	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
การได้ติดต่อกับครอบครัวเดิม			
ติดต่อ	64.4	70.1	68.6
ไม่ติดต่อ	35.6	29.9	31.4
รวม	100.0(73)	100.0(201)	100.0(274)
วิธีการติดต่อกลับบ้าน			
ทางโทรศัพท์	79.2	78.3	78.5
ทางญาติที่มาพบที่เมืองไทย	8.3	15.1	13.5
ทางคนรู้จักชาติเดียวกัน	4.2	4.6	4.5
ทางจดหมาย	8.3	1.3	3.0
ทางคนไทยที่รู้จัก	0.0	0.7	0.5
ผ่านสถานทูต	0.0	0.0	0.0
รวม*	100.0(48)	100.0(152)	100.0(200)

หมายเหตุ : * จำนวนการตอบ

การส่งเงินกลับบ้าน

แรงงานลาวทั้งชายและหญิง กว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 53.1) สามารถส่งเงินกลับให้กับครอบครัวได้ คนส่วนใหญ่ส่งเงินกลับประมาณ 10,000 บาทต่อปี ทั้งนี้ แรงงานหญิงสามารถส่งเงินกลับบ้านในจำนวนเงินที่มากกว่าแรงงานชาย กล่าวคือ ค่าเฉลี่ยของเงินส่งกลับโดยแรงงานหญิงคิดเป็นประมาณ 11,500 บาท ส่วนแรงงานชายคิดเป็นประมาณ 9,800 บาทต่อปี การที่แรงงานข้ามชาติเพศหญิงชาวลาวสามารถส่งเงินกลับบ้านได้มากกว่าเพศชายนี้เหมือนกับลักษณะการส่งเงิน

กลับของแรงงานย้ายถิ่นชาวอีสานที่ไปทำงานต่างถิ่นในประเทศไทย ซึ่งคำอธิบายต่อปรากฏการณ์เช่นนี้ในประเทศไทยคือผู้หญิงมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวมากกว่า และสามารถประหยัดอดออมได้มากกว่า

สำหรับวิธีการส่งเงินกลับบ้านนั้น พบว่าส่วนใหญ่ (ร้อยละ 32) จะใช้วิธีการที่ให้แก่คนในครอบครัวมารับเอง โดยเพศหญิงใช้วิธีการนี้มากกว่าเพศชายเล็กน้อย โดยจะมีการนัดหมายกันทางโทรศัพท์และญาติจะข้ามชายแดนมาอย่างถูกกฎหมาย (เพื่อไม่ให้มีปัญหาในการถือเงินกลับไป) และคนงานจะเดินทางไปพบกับญาติที่จุดนัดพบและมอบเงินให้ การที่คนงานหญิงนิยมใช้วิธีการนี้ ส่วนหนึ่งเนื่องจากเป็นวิธีที่ทำให้ได้มีการพบปะกันโดยตรงกับญาติ ทำให้ลดความกังวล ความคิดถึง และความเป็นห่วงของทั้งสองฝ่าย การส่งเงินแบบนี้จะทำนานๆ ครั้ง เช่น ปีละ 2-3 ครั้ง โดยระหว่างที่ทำงานอาจเบิกเงินมาใช้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เงินส่วนใหญ่เก็บไว้กับนายจ้างและจะเบิกตอนที่ส่งเงินกลับบ้าน อนึ่ง ตามเมืองชายแดน ไทย-ลาว บางเมือง จะมีตลาดนัดในฝั่งไทยประมาณเดือนละ 1-2 ครั้ง ซึ่งจะมีคนลาวเดินทางเข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้าจำนวนวันละหลายร้อยคน การข้ามชายแดนสามารถทำได้อย่างง่ายดาย (ดูกรณีของน้อย) การส่งเงินให้แก่ญาติในช่วงที่มีตลาดนัดทำได้โดยง่าย และสามารถพบญาติได้หลายๆ คน

การส่งเงินด้วยวิธีส่งให้โดยตรงอีกวิธีหนึ่งคือการที่คนงานนำเงินกลับไปให้ครอบครัวด้วยตนเอง โดยเพศชายสามารถเดินทางเอาเงินกลับไปให้ครอบครัวได้มากกว่าเพศหญิง แสดงให้เห็นว่า คนงานเพศชายมีอิสระในการเดินทางมากกว่าคนงานเพศหญิง อย่างไรก็ตาม การที่คนงานสามารถเดินทางไปพบญาติที่ชายแดนและส่งเงินให้ หรือเดินทางกลับบ้านได้ แสดงให้เห็นว่า คนต่างด้าวลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมายชาวลาวกลุ่มนี้ (ร้อยละ 46.8) มีอิสระพอสมควรวิธีที่นิยมทำกันมากอีกวิธีหนึ่ง (ร้อยละ 28.4) คือการส่งผ่านญาติหรือเพื่อนสนิท จริงๆ แล้ว ญาติหรือเพื่อนสนิทนี้ บางคนคือนายหน้าจัดหางานซึ่งจะดูแลแรงงานทั้งในเรื่องของการเดินทางมาทำงาน การส่งเงินกลับ และการเดินทางกลับบ้านด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่าแรงงานกลุ่มหนึ่งได้ใช้บริการส่งเงินกลับผ่านบัญชีเงินฝากของนายหน้า นายหน้าเหล่านี้มีทั้งที่เป็นคนลาวและคนไทย เพราะคนลาวที่เข้าเมืองอย่างถูกกฎหมายสามารถเปิดบัญชีธนาคารได้ นายหน้าเหล่านี้จะมีเครือข่ายที่อาศัยอยู่ในเมืองใกล้กับถิ่นที่อยู่ของแรงงาน ซึ่งมีธนาคารจากประเทศไทยไปเปิดสาขา เมื่อนายหน้าได้รับเงินสดจากแรงงาน ก็จะโอนไปที่บัญชีในประเทศลาว และจะมีเครือข่ายของนายหน้านำเงินไปให้ครอบครัวภายในเวลา 2-3 วันเท่านั้น วิธีการนี้เป็นวิธีการที่นิยมมากในหมู่แรงงานข้ามชาติอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่ถิ่นปลายทางและต้นทางห่างกันมาก หรือเป็นกลุ่มที่ไม่มีอิสระในการเดินทาง เช่น แรงงานชาวพม่า เขมร (ซึ่งมีอุปลักษณะ และภาษาต่างจากคนไทยมากกว่าคนลาว ทำให้เป็นที่สังเกตเห็นได้ง่ายกว่า) ในกลุ่มชาวพม่าที่ผู้เขียนได้สัมภาษณ์นั้นพบว่ากระบวนการส่งเงินผ่านธนาคารแบบนี้ ในกรณีเร่งด่วนสามารถส่งเงินถึงมือผู้รับภายในวันเดียว

จะเห็นได้ว่า ในการส่งเงินกลับบ้านของแรงงานลาวนั้น ต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคมทั้งในถิ่นต้นทางและปลายทาง ทั้งนี้ เนื่องจากสถานะความเป็นคนนอกกฎหมายทำให้คนกลุ่มนี้ไม่สามารถเข้าถึงบริการของสถาบันทางการเงินที่เป็นทางการได้ ดังจะเห็นว่า การส่งเงินผ่านธนาคารด้วยตนเองมีเพียงประมาณร้อยละ 10 เท่านั้น กลุ่มนี้ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่แต่งงานกับคนไทย

เครือข่ายทางสังคมกับคนลาวในประเทศไทย

ในการศึกษาถึงเครือข่ายทางสังคมของแรงงานลาวกับคนลาวด้วยกันที่อาศัยอยู่ในถิ่นปลายทางคือประเทศไทยนั้น พบว่า คนงานหญิงส่วนใหญ่คือกว่าร้อยละ 65.8 มีคนรู้จักสนิทสนมที่เป็นคนลาวด้วยกัน ซึ่งสัดส่วนดังกล่าวมากกว่าคนงานชาย คนงานประมาณครึ่งหนึ่ง มีคนรู้จักสนิทสนมที่เป็นคนลาวด้วยกันและพำนักอยู่ในประเทศไทยในจำนวน 5-10 คน และประมาณครึ่งหนึ่งเช่นเดียวกันที่คิดว่า เมื่อตนเองเดือดร้อน เพื่อนคนลาวที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยจะสามารถช่วยเหลือได้โดยคนงานเพศหญิงมีความมั่นใจในเรื่องนี้มากกว่าเพศชาย

ตารางที่ 5 การส่งเงินกลับบ้าน จำนวนเงินที่ส่งกลับ และวิธีการส่งเงินกลับ

การส่งเงินกลับบ้าน	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
การได้ส่งเงินกลับบ้าน			
ไม่ได้ส่งเงินกลับ	48.6	45.9	46.6
ได้ส่งเงินกลับ	51.4	54.1	53.4
รวม	100.0(72)	100.0(196)	100.0 (268)
จำนวนเงินที่ส่งกลับบ้านต่อปี			
700-3,000 บาท	21.2	17.9	18.8
3,001-6,000 บาท	21.2	18.9	19.5
6,001-9,000 บาท	0.0	12.6	9.4
9,001-12,000 บาท	39.4	22.1	26.6
12,001-15,000 บาท	0.0	4.2	3.1
15,001-18,000 บาท	3.0	0.0	0.8
18,001-21,000 บาท	9.1	8.4	8.6
21,001-24,000 บาท	3.0	6.3	5.5
24,001-27,000 บาท	0.0	1.1	0.8
27,001 บาทขึ้นไป	3.0	8.4	7.0
รวม	100.0(33)	100.0(95)	100.0 (128)
Mean	9,884.8	11,528.4	11,104.7
S.D.	7,634.8	9,795.1	9,285.6
Median	10,000.0	10,000.0	10,000.0
Mode	10,000.0	10,000.0	10,000.0
Minimum	700.0	1,000.0	700.0
Maximum	36,000.0	60,000.0	60,000.0

ตารางที่ 5 การส่งเงินกลับบ้าน จำนวนเงินที่ส่งกลับ และวิธีการส่งเงินกลับ (ต่อ)

การส่งเงินกลับบ้าน	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
วิธีการส่งเงินกลับบ้าน			
โดยครอบครัวมารับเอง	23.8	35.0	32.0
โดยวิธีผ่านญาติและเพื่อนสนิท	31.0	27.5	28.4
โดยการนำกลับไปเอง	16.7	14.2	14.8
โดยวิธีผ่านธนาคาร	14.3	8.3	9.9
ผ่านบัญชีนายหน้า			
โดยวิธีผ่านระบบธนาคารโดยตรง	9.5	10	9.9
โดยผ่านทางจดหมาย	4.8	1.7	2.5
โดยผ่านธนาคาร	0.0	3.3	2.5
รวม*	100.0(42)	100.0(120)	100.0 (162)

หมายเหตุ : * จำนวนครั้งของการตอบ

เมื่อถามถึงประสบการณ์ตรงในการได้รับความช่วยเหลือจากคนลาวด้วยกัน ก็พบคำตอบที่ใกล้เคียงกัน คือประมาณครึ่งหนึ่งเคยได้รับความช่วยเหลือ และเพศหญิงเคยได้รับความช่วยเหลือมากกว่าเพศชาย (ตารางที่ 6)

สำหรับลักษณะของความช่วยเหลือที่ได้รับที่สำคัญได้แก่ การให้คำแนะนำปรึกษาทั่วไป ได้รับความช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินหรือสิ่งของ การช่วยหางานให้และให้ที่พักอาศัย เป็นที่น่าสังเกตว่า เพศหญิงได้รับความช่วยเหลือในรูปคำแนะนำมากกว่าความช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรม และเพศชายได้รับความช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรมมากกว่าเพศหญิง เช่น ความช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย และความช่วยเหลือเป็นเงินหรือสิ่งของ และที่พัก ทั้งนี้ คนที่ให้

ความช่วยเหลือส่วนใหญ่จะเป็นเพื่อนสนิทและญาติสนิท (ร้อยละ 75.0 และ 67.0 ตามลำดับ) ซึ่งเดินทางมาทำงานด้วยกัน สำหรับเพศชายจะได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนสนิทมากกว่า ซึ่งเพื่อนเหล่านี้ อาจมีใช้ผู้ร่วมเดินทางมาด้วยกัน แต่เป็นเพื่อนที่มารู้จักกันในเมืองไทยระหว่างทำงาน ทั้งนี้ เนื่องจากงานของเพศชายส่วนใหญ่เป็นงานประเภทกรรมกร ลูกจ้างในฟาร์มเกษตร กิจการประมง (ดูตารางที่ 2 ประกอบ) ซึ่งเป็นลักษณะงานที่มีคนทำงานร่วมกันจำนวนหลายคน ในขณะที่เพศหญิงส่วนใหญ่มักจะทำงานบ้าน ซึ่งเป็นงานที่อยู่ลำพังกับนายจ้าง มักไม่ค่อยมีเพื่อนร่วมงาน เป็นงานที่ค่อนข้างโดดเดี่ยวเมื่อเทียบกับงานของเพศชาย

เป็นที่น่าสังเกตว่าแรงงานทั้งชายและหญิงถึงร้อยละ 97 ไม่เคยขอรับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของสถานทูต ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐ ทั้งๆ ที่ในพื้นที่วิจัยแห่งนี้ (จังหวัดขอนแก่น) เป็นที่ตั้งของสถานกงสุลลาว ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะแรงงานกลุ่มนี้เป็นผู้ลักลอบเข้าเมืองมาทำงาน จึงไม่ต้องการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ราชการ (ตารางที่ 6)

เครือข่ายทางสังคมกับคนไทยและชุมชนชาวไทย

การศึกษาเครือข่ายทางสังคมที่เป็นคนไทยในประเทศไทยของแรงงานลาว พิจารณาถึงลักษณะการพำนักในประเทศไทย การมีคนไทยที่สนิทสนมนอกเหนือจากนายจ้าง บทบาทนายจ้างในการให้ความช่วยเหลือ คนไทยที่ให้ความช่วยเหลือและความวิตกกังวลเมื่ออยู่ที่ประเทศไทย

การศึกษาลักษณะการพำนักในประเทศไทยของแรงงานลาว พบว่า แรงงานทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62.1) พักกับนายจ้าง โดยมีทั้งที่พักอาศัยอยู่คนเดียวกับนายจ้าง และ พักอาศัยกับนายจ้างโดยมีเพื่อนหรือญาติพักอยู่ด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าแรงงานชาย พักอาศัยอยู่กับนายจ้างโดยมีเพื่อนหรือญาติอยู่ด้วยเป็นสัดส่วนมากกว่าแรงงานหญิง ทั้งนี้ เนื่องจากลักษณะงานของเพศหญิงส่วนใหญ่เป็นการทำงานในบ้าน ขณะที่เพศชายเป็นการทำงานรับจ้างในกิจการขนาดเล็กหรืองานเกษตรกรรม ผลการศึกษายังพบว่า แรงงานหญิง พักอาศัยอยู่กับสามีหรือภรรยา และพักอาศัยอยู่กับญาติมีถึงร้อยละ 18.4

ตารางที่ 6 ลักษณะของเครือข่ายทางสังคมในถิ่นปลายทาง

ลักษณะของเครือข่ายทางสังคมใน ถิ่นปลายทาง	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
การมีคนรู้จักสนิทสนมเป็นคนชาติเดียวกันในประเทศไทย			
ไม่มี	41.9	34.2	36.2
มี	58.1	65.8	63.8
รวม	100.0(74)	100.0(202)	100.0(276)
จำนวนคนรู้จักสนิทสนมที่เป็นลาวด้วยกันในประเทศไทย			
1-5 คน	41.9	34.2	36.2
5-10 คน	37.8	57.9	52.5
11-15 คน	13.5	4.0	6.5
16 คนขึ้นไป	6.8	4.0	4.7
รวม	100.0(74)	100.0(202)	100.0(276)
เมื่อเดือดร้อน มีปัญหา คิดว่าคนลาวในประเทศไทยสามารถช่วยเหลือได้			
คิดว่าช่วยเหลือไม่ได้	59.5	45.7	49.5
คิดว่าช่วยเหลือได้	40.5	54.3	50.5
รวม	100.0(74)	100.0(199)	100.0(273)
ประสบการณ์การได้รับความช่วยเหลือจากคนลาวในประเทศไทย			
ไม่เคยได้รับความช่วยเหลือ	57.4	42.9	46.6
เคยได้รับความช่วยเหลือ	42.6	57.1	53.4
รวม	100.0(68)	100.0(196)	100.0(264)

ตารางที่ 6 ลักษณะของเครือข่ายทางสังคมในถิ่นปลายทาง (ต่อ)

ลักษณะของเครือข่ายทางสังคมใน ถิ่นปลายทาง	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
ลักษณะของความช่วยเหลือที่ได้รับ			
คำแนะนำปรึกษาทั่วไป	26.4	33.2	31.8
ความช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย	25.0	22.9	23.3
ความช่วยเหลือด้านการเงิน/สิ่งของ	23.6	20.3	21.0
ความช่วยเหลือทางานให้	8.3	10.3	9.9
ความช่วยเหลือโดยให้ที่พัก	11.1	9.6	9.9
ความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับนายจ้าง	4.2	2.2	2.6
ความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับราชการ	1.4	1.5	1.5
รวม	100.0(72)	100.0(271)	100.0(343)
คนชาติเดียวกันที่ช่วยเหลือ			
เมื่อมีปัญหา หรือ เดือดร้อน			
เพื่อนสนิท	65.6	33.9	40.5
ญาติสนิท	9.4	33.1	28.1
ญาติห่างๆ	3.1	11.6	9.8
พี่น้อง/คนในครอบครัว	0	7.4	5.9
เพื่อนร่วมงาน	21.9	14	15.7
รวม*	100.0(32)	100.0(121)	100.0(153)

หมายเหตุ : จำนวนการตอบ

คนงานลาวส่วนใหญ่พักกับนายจ้าง และคนงานเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 44.8) ไม่มีคนไทยที่สนิทสนมคุ้นเคยเลย แต่ก็ยังดีที่คนงานเหล่านี้ถึงร้อยละ 78 ที่สามารถขอความช่วยเหลือจากนายจ้างได้เวลาที่มีปัญหา เช่น จากการสัมภาษณ์พบว่า นายจ้างช่วยพาไปพบแพทย์เวลาเจ็บป่วย และบางทีนายจ้างยังช่วยบอกเพื่อนคนลาวที่อยู่ กับนายจ้างคนอื่นให้มาเยี่ยมเยียน เป็นต้น นอกจากนายจ้างแล้ว

คนงานลาวส่วนหนึ่งสามารถขอความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงาน ญาติ เพื่อนบ้าน และคู่สมรส กรณีญาตินั้น พบมากในพื้นที่ศึกษาที่เป็นเมืองชายแดน (ตารางที่ 8)

สำหรับการใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย พบว่าคนงานลาว มีความวิตกกังวลอยู่หลายอย่าง คนงานทั้งชายและหญิงเกรงว่าจะมีปัญหากับเจ้าหน้าที่ทางราชการ โดยเพศชายมีความกังวลในเรื่องนี้มากกว่าเพศหญิงมาก (ร้อยละ 45) ขณะที่คนงานหญิงถึงร้อยละ 27 มีความวิตกกังวลไม่กล้าไปไหนด้วยตนเอง (ตารางที่ 8) จากการสัมภาษณ์ในประเด็นที่คนงานตอบว่าไม่กล้าไปไหนด้วยตนเอง ทั้งที่ไม่มีปัญหาเรื่องภาษาสื่อสาร เป็นเพราะคนงานส่วนหนึ่งถูกนายจ้างเก็บบัตรประจำตัวที่จดทะเบียนทำงานไว้ จึงเกรงว่าเมื่อออกไปข้างนอกหากเจ้าหน้าที่ขอตรวจจะมีปัญหาไม่มีเอกสารยืนยัน อีกเหตุผลหนึ่ง คนงานลาวเกรงว่าตนเองจะไม่ปลอดภัย เพราะหากมีเรื่องกับคนไทยก็จะเสียเปรียบจึงมีความวิตกกังวลที่จะไปไหนด้วยตนเองตามลำพัง ทั้งนี้พบว่า คนงานทั้งชายและหญิงมีความวิตกกังวลเกรงว่า จะไม่มีเงินส่งกลับบ้าน แต่คนงานหญิงมีความกังวลในเรื่องนี้สูงกว่า

ตารางที่ 8 ลักษณะของเครือข่ายทางสังคมในประเทศไทย

ลักษณะของเครือข่ายทางสังคม ในประเทศไทย	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
ลักษณะการพำนักในประเทศไทย ในปัจจุบัน			
พักคนเดียวกับนายจ้าง	31.0	32.3	32.0
พักกับนายจ้างโดยมีเพื่อน หรือญาติอยู่ด้วย	33.8	28.9	30.1
พักในชุมชนชาวไทย	19.7	13.4	15.1
พักในชุมชนผู้อพยพ	-	4.0	2.9
พักกับสามีหรือภรรยา	2.8	11.4	9.2

ตารางที่ 8 ลักษณะของเครือข่ายทางสังคมในประเทศไทย (ต่อ)

ลักษณะของเครือข่ายทางสังคม ในประเทศไทย	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
พักกับญาติหรือครอบครัว บ้านตนเอง	11.3 1.4	7.0 3.0	8.1 2.6
รวม	100.0(71)	100.0(201)	100.0(272)
เมื่อมีปัญหาท่านสามารถขอความ ช่วยเหลือจากนายจ้าง			
ไม่ได้	24.6	20.1	21.3
ได้	75.4	79.9	78.7
รวม	100.0(65)	100.0(174)	100.0(239)
มีคนไทยที่สนิทคุ้นเคยนอกจากนายจ้าง			
ไม่มี	35.3	48.3	44.8
มี	64.7	51.7	55.2
รวม	100.0(68)	100.0(180)	100.0(248)
คนไทยที่สามารถขอความช่วยเหลือได้			
เป็นญาติ	7.9	28.1	22.4
เป็นเพื่อนบ้าน	23.7	18.8	20.1
เป็นเพื่อนร่วมงาน	63.2	30.2	39.6
สามีหรือภรรยา	2.6	15.6	11.9
ครอบครัวนายจ้าง	0.0	3.1	2.2
ญาติ เพื่อนบ้าน และเพื่อนร่วมงาน	2.6	4.1	3.6
รวม	100.0(38)	100.0(96)	100.0(134)

ตารางที่ 8 เครือข่ายทางสังคมในประเทศไทย (ต่อ)

คุณลักษณะเครือข่ายทางสังคม ในประเทศไทย	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
ความวิตกกังวลเมื่ออยู่เมืองไทย			
เกรงว่าจะมีปัญหากับเจ้าหน้าที่ทางการ	45.3	29.1	32.5
ไม่กล้าไปไหนด้วยตนเอง	20.3	27.0	25.6
เกรงว่าจะไม่มีเงินส่งทางบ้าน	10.9	17.2	15.9
กลัวนายจ้างไม่จ้างต่อ	10.9	11.9	11.7
เกรงว่าจะมีปัญหากับคนไทย	9.4	11.1	10.7
กลัวถูกส่งกลับประเทศ	1.6	2.5	2.3
กลัวถูกจับ	1.6	1.2	1.3
กลัวถูกหลอกให้ทำงาน	0.0	0.0	0.0
รวม*	100.0(64)	100.0(244)	100.0(308)

หมายเหตุ : *จำนวนการตอบ

สรุป

แรงงานต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมายนับเป็นแรงงานระดับล่างสุดในสังคม มีความเสี่ยงต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบในรูปแบบต่างๆ งานวิจัยนี้ศึกษาแรงงานต่างด้าวกลุ่มที่นายจ้างพามาขึ้นทะเบียนกับทางราชการ และคาดว่านายจ้างน่าจะดำเนินการขออนุญาตจ้างแรงงานอย่างถูกกฎหมายต่อไปด้วย อาจกล่าวได้ว่าแรงงานต่างด้าวหรือแรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่น่าจะมีสถานภาพการจ้างงานและมีชีวิตที่ดีกว่าแรงงานข้ามชาติกลุ่มที่ยังถูกจ้างงานอยู่อย่างซ่อนเร้นผิดกฎหมายแต่อย่างไรก็ตาม การที่คนงานเหล่านี้เป็นคนพลัดถิ่น ต้องดำรงชีวิตอยู่ห่างไกลจากครอบครัว ญาติมิตร และชุมชนเดิม ดังนั้น ความสามารถในการสร้างเครือข่ายทางสังคมในถิ่นที่อยู่ใหม่หรือในที่ทำงาน จึงน่าจะช่วยให้แรงงานเหล่านี้สามารถทำงานและดำรงชีวิตในสังคมใหม่ได้อย่างมีคุณภาพมากขึ้น ขณะเดียวกัน เครือข่ายทางสังคมในท้องถิ่นเดิม ก็ยังเป็นประเด็นที่ควรพิจารณาเช่นกัน

บทความนี้ได้แสดงให้เห็นว่า เครือข่ายทางสังคมมีความสำคัญยิ่งในกระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติแบบผิดกฎหมาย ในกรณีที่ศึกษาคือแรงงานชาวลาวที่ข้ามชายแดนเข้ามาทำงานในประเทศไทย ซึ่งมีทั้งผู้ที่เข้ามาอย่างถูกกฎหมายแต่อยู่เกินกำหนดเวลา หรือเกินท้องถิ่นที่ได้รับอนุญาตให้อยู่ รวมไปถึงจนถึงผู้ที่ลักลอบเข้ามาอย่างผิดกฎหมาย และผู้ที่ลักลอบทำงาน ในการกระทำที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เครือข่ายทางสังคมเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้คนเหล่านี้ตัดสินใจเดินทางเข้ามาในประเทศไทย และเข้าสู่แหล่งงานได้โดยปลอดภัย และด้วยเหตุที่การกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ดังนั้นความเชื่อถือว่าว่างใจในตัวผู้ชักนำหรือผู้นำพาจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ผู้ชักนำส่วนใหญ่จึงต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น เป็นญาติ มิตร หรือคนร่วมหมู่บ้าน หรือมีฉันทน์ ก้ออาศัยการเข้าไปทำความรู้จักคุ้นเคย จนเป็นที่ เชื่อถือว่าว่างใจ ในกรณีของคนงานที่เป็นเพศหญิง หากผู้ชักนำเป็นเพศหญิง และเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงในการลักลอบเข้ามาทำงานในประเทศไทย และร่วมเดินทางข้ามแดนมากับคนงานด้วยก็จะยิ่งสร้างความมั่นใจให้แก่ตัวคนงานและผู้ปกครองของคนงานมากยิ่งขึ้น

บทความนี้เสนอว่าการศึกษาระบบการแรงงานข้ามชาติควรมีมุมมองเชิงเพศภาวะด้วยจากการศึกษาพบว่ามีความแตกต่างด้านเพศภาวะในกระบวนการแรงงานข้ามชาติและเครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติ ลักษณะงานของแรงงาน ข้ามชาติเพศชายและหญิงแตกต่างกัน ประเภทงานที่สำคัญของแรงงานข้ามชาติเพศชายคืองานที่ต้องใช้แรงงานหนักเช่นงานกรรมกร ประมง งานสกปรก เช่น งานในโรงงานฆ่าสัตว์ใหญ่ งานในฟาร์มสุกร ส่วนงานที่มีการจ้างแรงงานเพศหญิงมากเป็นงานที่จำเจ โดดเดี่ยว และน่าเบื่อหน่าย คืองานรับใช้ในบ้าน งานดูแลเด็ก หรือคนชราในบ้าน และด้วยเพศภาวะและสภาพงานที่แตกต่างกันนี้ เครือข่ายทางสังคมของแรงงานเพศหญิงและชายก็มีความแตกต่างกันด้วย คนงานที่เป็นเพศหญิงและผู้ปกครอง จะตัดสินใจเดินทางมาทำงานได้ง่ายขึ้นถ้าผู้ชักนำมาทำงานเป็นคนที่รู้จักใกล้ชิดที่เชื่อถือว่าว่างใจ เป็นเพศหญิงเหมือนกัน และถ้าคนเหล่านี้ร่วมเดินทางมาด้วย นอกจากนี้ ยังพบว่าเพศชายสามารถสร้างเครือข่ายทาง

สังคมใหม่ๆ ขึ้นในประเทศไทยได้มากกว่าเพศหญิง เนื่องจากงานของเพศชายมักมีลักษณะที่มีมีเพื่อนร่วมงานมากกว่า ทั้งที่เป็นคนไทยและคนลาว และเป็นงานที่ให้อิสระมากกว่า ในขณะที่เพศหญิงยังคงต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคมเดิมที่ติดตัวมาจากประเทศลาวเป็นสำคัญ เช่น ญาติ มิตรที่เดินทางมาทำงานด้วยกัน รวมทั้งผู้ชักนำมาทำงาน แรงงานข้ามชาติเพศหญิงมักไม่สามารถสร้างมิตรภาพใหม่ๆ ได้มากนัก เนื่องจากสภาพงานที่โดดเดี่ยวของอาชีพที่ใช้ในบ้าน ซึ่งเป็นอาชีพที่พบมากที่สุดในงานข้ามชาติเพศหญิง

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิจกุล. 2546. **สถานะความรู้เรื่องแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย**. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ. 2540. **บทสังเคราะห์สถานการณ์คนข้ามชาติและทางเลือกนโยบายการนำแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย**. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล.
- กฤตยา อาชวนิจกุล, วรณา จารุสมบุรณ์ และอัญชลี วรางรัตน์. 2540. **ความซับซ้อนและความสับสนเรื่องคนข้ามชาติในประเทศไทย**. เอกสารประกอบการสัมมนาระดับชาติ ในโครงการวิจัยเรื่อง ทางเลือกนโยบายการนำเข้าแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. 2540. **การยอมรับคนต่างด้าวผสมกลมกลืนในสังคมไทย ข้อสำรวจทางกฎหมาย ปัญหา และทางเลือกนโยบาย**. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุภากรค์ จันทวานิช และคณะ. 2540. **การศึกษานโยบายเรื่องการเคลื่อนย้ายประชากรและผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่น สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- International Organization for Migration and United Nations. 2000. **World Migration Report**. New York: IOM and UN.
- Kritaya Archavanitkul and Philip Guest. 1999. **Managing the Flow of Migration : Regional Approaches**. Nakornpathom : Mahidol University.
- Parrenas, Rhacel Salazar. 2001. **Servants of Globalization : Women, Migration and Domestic Work**. Stanford: Stanford University Press.
- Curran, S.R. and Rivero-Fuentes, E. 2003. "Engendering Migrant Networks: the Case of Mexican Migration" Demography 40, 2: 289-307.
- Hondagneu-Sotelo, P. 1994. **Gendered Transitions: Mexican Experiences of Immigration**. Berkeley: University of California Press.
- Lindstrom, D.P. 1997. **The Impact of Temporary U.S. Migration on Fertility of Female Migrants: The Case of Temporary Migration in a Rural Mexican Township**. Working Paper Series. Providence: Population Studies and Training Center, Brown University.
- Massey, D.S. 1990. "Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration" Population Index, 56, 1: 3-26.
- Massey, D.S, Arango, J., Hugo, G., Kouaouchi, A., Pellegrino, A. and Taylor, J.E. 1993. "Theories of International Migration : A Review and Appraisal" Population and Development Review 19, 3: 431-66.